

MÜSLÜMANLAR NEDEN GERİ KALDI?(*)

ALİYA İZZETBEGOVIÇ

Çeviren Dr. Rahman ADEMİ

I.

Bu sorun uydurma veya basit bir tefekkürün eseri değildir.

Cebelitarık'tan Endonezya'ya kadar bütün bölgelerde mevcut sakinlik ve atalet manzaraları bu soruyu zorunlu kılmaktadır. Bazıları tarafından “İslâm'ın karanlık gecesi” olarak tarif edilen bu durumun kendini açıkça göstermesi, Hindistan'ın İngiltere tarafından işgali ile Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Sonuçlarının günümüze kadar bütün gücüyle hissedilmesi gibi, onun daha derin sebepleri ve çok eskilere dayanan bir başlangıcı bulunmaktadır.

Bir halkın yükseliş ve çöküş sebepleri her zaman çok karmaşık ve çeşitlidir. O sebeplerin sadece bir kısmı objektiftir ve böylece değerlendirme ve öğrenmeye açık, diğer bir kısmı ise insanların kalp ve iradelerinde bulduklarından dolayı ulaşılmaz ve açıklanamazdır.

Sayacağımız bölgeler dışındaki geniş alanlarda sayısız nesil (köylü) tarih dışında kalıp yerinde sayarak yaşar ve ölürken, aynı zamanda hayat, irade ve aydınlanmanın kaynaklarının tarih boyunca Mısır, Yunanistan, Roma, Arabistan, Hindistan, Çin ve Meksika'da, bugün ise Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkmasının sebepleri nelerdir? Başkalarıyla, aynı güneş ve aynı şartlar altında oldukları halde biçimsiz ve bilinmez olarak gezinmeye devam ederken, bir halkın birdenbire kendini bulmasını ve kahraman, aziz, şair beşiği olmasını sağlayan nedir?

Açıklamalar bir dairede toplanmaktadır. Liderler, kurumlar, ekonomik şartlar vs. suçludur. Halk cahildir ve bu yüzden ahlaksız liderlere tahammül etmektedir. Liderler ise bencildir ve halkını bilinçlendirmemektedirler. Kurumlar ortamın kültür seviyesinin sonucudur ve kendi açısından da düzenin, daha doğrusu aynı kurumların sonucudur. Burada sebep nedir, sonuç ne olabilir?

Tarih, söz gelimi matematik gibi kesin doğru değildir. Onun kendi kuralları vardır fakat bu kurallara bakarak hadiselerin cereyanını tahmin etmek veya cereyan etmiş olanlarını kesin olarak açıklamak mümkün değildir. Tarih hayat ile alakalı bir hikâyedir. Hayat ise özgürlüğün, kendiliğinin ve öngörülmezliğin tezahürüdür. Onun son tanımlanmasında hayat sır olarak kalır. Bu sebepten dolayı, bir halk neden geri kalır sorusuna kesin ve tam bir cevap yoktur ve olamaz.

Alan sınırlaması sebebiyle mümkün olmadığı gibi bu makalenin hedefi Müslüman halkların gerileme sebeplerini araştırmak hatta saymak bile değildir. Fakat ona rağmen diğerlerinden, taşıdıkları önem itibarıyla ayrılan iki sebebi zikredeceğim: Dış sebep -Moğol istilası, iç sebep -İslâm'ın teolojik yorumu.

* ALİYA İZZETBEGOVIÇ – ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ VE İSLÂMÎ YENİDEN DOĞUŞUN SORUNLARI, Haz: Mahmut Hakkı Akın-Faruk Karaaslan-Ümit Aktaş, Malatya Büyükşehir Yayınları, Mayıs-2016.

Her ne kadar Moğol istilasıyla alakalı olarak çok yazılıp çizildiyse de, bu facianın korkunç boyutlarının insanların zihinlerinde hiçbir zaman yeterince anlaşılmadığını düşünüyorum. İslâm için hayatî önem taşıyan muazzam büyüklükteki alanda yüzlerce şehir ve insan eli ile yaratılan ne varsa yeni ve hatta eski tarihte örneği bulunmayacak şekilde yok edilmiştir. Birçok bölgenin nüfusu, son insana kadar, tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ayaklar altına alınmış insanların bir daha ayağa kalkmaları mucize sayılabilir.

Diğer taraftan; İslâm'ın sadece teolojik olarak anlaşılması -onun sadece din mesajı olarak algılanması ve böylece dış dünyayı düzenleyen ve değiştiren rolünün dışlanması hatta yok sayılması- İslâm toplumunun gücü ve direncini içerden zayıflatarak barbarların kolay avı haline gelmesine sebep olmuştur.

Şimdi bu makalenin gerçek görevine dönelim. Ki bu görev sadece ve sadece sebeplerin karmaşıklığı, içinde milyonlarca Müslümanın dini, ülküsü, hayat tarzı veya hayat felsefesi olarak İslâm, “Halkların geri kalmalarının sebebi olabilir mi?” meselesini değerlendirmektir. Geçmişte İslâm halkları veya onların büyük çoğunluğu geri kalmış değillerdi. Bugün ise geri kalmışlık vardır. Fakat Müslümanlar İslâm'ı takip etmemektedirler. İlki için şahit olarak tarihi, ikincisi için kendimi, sizi ve hepimizi alıyorum.

II.

İslâm, Kur'an, hadis ve diğer kaynaklarda mevcut bulunan mesajların toplamıdır. Fakat aynı zamanda İslâm gerçek dünyada var olan bir hadisenin, hukuk, şehirler, devletler ve medeniyetler yaratan hareketin adıdır. Hem mesaj olarak hem de gerçek tarihî olay olarak o gerilemeyi reddeder. İslâm'ı savaşçı din kabul edip ona saldıranları, onu “ibadette bile sakın olmayanların, insanları Tanrı İmparatorluğu'na hazırlamak yerine dünyayı fethetme hedefleri olanların, oruç tutmaları daha çok içinde güç ve merhamet ile taat ve zevkin umutsuz bir karışımı olan kimselerin dini” olarak görenleri hatırlayalım.

Mahiyeti ne olursa olsun bu saldırıda biraz gerçek vardır. İslâm her zaman, iç ve dış, ahlâkî ve tarihi, bugünü ve ahireti, iki dünyayı istemiştir. İslâm bu ikili davetle tanımlanabilir. Allah'a ve iyiliğe karşı İslâm teslimiyeti emrediyordu fakat kötülük, zulüm, düşmanlar, hastalık, pislik ve batıl inanca karşı onun sadece tek bir emri vardı: Mücadele. Fransız İslâmolog Jacques Rissler İslâm'ın beş değil altı ana şartı olduğunu iddia eder; ona göre İslâm'ın altıncı şartı mücadeledir. Kuşkusuz, gerçek İslâm'ın ruhu ve sözünün en güvenilir yorumcuları ilk Müslümanlar olmuştur. Aşağıda vereceğimiz bilgiler onların, İslâm davetinde kadere boyun eğmek değil, dünyanın fethedilme ve değiştirilme talebinin sesini duyduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

İslâm 610 yılında, bilinmeyen kabileler arasında ve o zamanki medenî dünyanın uzak bir bölgesinde ortaya çıktı. Hz. Muhammed (s) 632 yılında vefat etti ve bundan sadece 100 yıl

sonra onun askerleri bugünkü Paris'in önünde bulunmaktaydılar (732 yılındaki Poitiers Savaşı). Hayatın bu güçlü basıncını ve sadece 100 yıl içinde onun dev kuşağı cereyan eden hadiseleri gözlemleyelim. Temelleri devamlı hareket ve inşa faaliyetlerinde bulunan ve o zamana kadarki olanların hiç birine benzemeyen yeni bir dünya yaratıldı. O zamanki kültür dünyasının muazzam alanı akıl ve dinin belirgin gücü ile asimile edilmişti. Suriye 634, Şam (Dimeşk) 635, Ktesifon 636 yılında fethedildi. Hindistan ve Mısır'a ise 641 yılında ulaşılmış oldu. Kartaca 647, Semerkand 676, İspanya 710 yılında fethedildi. 732 yılında ise Müslümanlar Fransa'da durduruldu. 629 yılında uzak Çin'e gelen İslâm tebliğcileri o zamanki hükümdar olan Tay Çung'a mesajları teslim ederek görev için izin aldılar (o sırada onlar bugün de ayakta olan ve dünyanın o bölgesinde en eskisi sayılan Kanton'da cami inşa etti). Bu heyecan, bu “örneği bulunmayan büyülenmiş insanlığın kurtuluşu” (Spengler), insanlık tarihinde tek bir hadise olarak karşımızda durmaktadır. Dünya Tarihi eserinde H.G.Wels o günlerle alakalı olarak “Arabistan din ve iradenin odağı haline geldi” demektedir. 655 yılında İslâm donanması Likya sahillerinde cereyan eden savaşta Bizans donanmasını yenmiş ve bugüne kadar Arapların böylesine bir donanmaya nasıl sahip oldukları açıklanamamıştır. Böylece 662 ve 667 yıllarında Muaviye İstanbul'u kuşatır. Halife Abdülmelik ve oğlu Velid hilafeti esnasında İslâm devleti batıda İspanya (Piriney adası)'dan doğuda Çin'e kadar olan toprakların hakimiydi. (685-715 yılları arasında) Daha sonra Kurtuba, Bağdat ve Delhi merkezleriyle İspanya, Ortadoğu ve Hindistan'da kurulan İslâm imparatorlukları tarihin 1000 yıldan fazla bir bölümünü kapsamaktadır. Engizisyonun acımasız darbeleri karşısında, İslâm'ın 700 yıl boyunca en güzel çiçeklerini verdiği İspanya'dan çekilmek zorunda kaldığı zamanda yeni ve güçlü bir dalga Küçük Asya'da (Anadolu) büyümeye başladı ve İstanbul'u fethederek Balkanlar üzerine Avrupa'ya güçlü bir şekilde aktı. Türkler (burada Müslümanlar demek) en son 300 yıldan az (daha doğrusu 1682 yılında) bir zamanda Viyana'nın önünde idi. Hindistan'daki İslâm iktidarı “Hindistan'ın tarihinde yaşadığı en güzel dönem”den sonra 250'den evvel sona erdi (H.G.Wels'in Büyük Moğollar hanedanı dönemi (1526-1707) hakkındaki düşüncesi). Sırf fikir vermek maksadıyla, belli bir sıra takip etmeksizin, işte bazı tarihi gerçekler.

Büyük Moğollar hanedanından olan meşhur Şah Ekber “en büyük Hindistan hâkimlerindendi ve aynı zamanda dünya tarihi içinde büyük insanlar grubuna aitti.

Hindistan'ın daha güçlü olmasını sağlayan organizasyonun bir kısmı bugün dahi varlığını devam ettirmektedir. Savaşta sonuna kadar cesurdu fakat zafere ulaşıldığı anda hâkimiyeti altına aldığı kimselere karşı insanca davranmaktaydı ve her türlü zulüm ve acımasızlığa (vahşete) karşı idi. Barışın büyük eserleri için bütün gücüyle gayret sarf etmekteydi. Eğitim hususunda Hindistan'daki iktidarının halefleri olan İngilizlere nazaran çok daha az bilgili olmasına rağmen o ülkesinin halkı için çok daha fazlasını yapmıştır.” (Helmholtz'un Dünya Tarihi'nde Dr. Şmit)

Ekber'in torununun torunu Evrengzib (1658-1707) bütün Hint yarımadasının gerçek hâkimiydi. Okuyucu, bunun ne kadar yakın bir zamanda olduğuna dikkat etsin!

Müslümanlar hiçbir yerde tahribat yapmadılar; onlar buldukları bilgi ve becerileri benimseyip zenginleştirdiler ve daha sonrakilere naklettiler. Kuşkusuz bu genel tutum için İslâm'ın kesin kurallarına ve ruhuna teşekkür etmek lazımdır. Bir barbar galibin zafer şartlarını dikte ederken barış için ortaya koyduğu şartlar arasında Yunan el yazmalarını satın alma hakkının bulunması dolayısıyla bir Bizans kralı şaşırmıştır. O "barbar" bir Arap komutanıydı!

İslâm Fenikelilerin cam ile alakalı olan becerilerini, daha sonra Mısır'ın tekstil, Suriye'nin pamuk, Farslıların ise ipek üretimi ve işlemesi ile alakalı olan bilgilerini benimsedi. "Bizans, Kıpti ve Sasani kumaşları meşhurdur. Müslümanlar onların şöhretlerini korumayı bildiler." Diyor Rissler. Muslin ismini büyük İslâm merkezi olan Musul'dan, Damast ise adını Dımeşk (Şam)'ten almaktadır. O zamandan kalma bazı kumaş örnekleri Louvre müzesinde ve Japonya krallık hazinesinde korunmaktadır. Arap camcılığı becerisi ve marifeti sebebiyle zirveye ulaşmış ve henüz aşılmış değildir. Louvre ve British müzelerinde Samarra ve Fustat'ın mükemmel örnekleri bulunmaktadır. Arap kimyacılar ilk defa sabunu yapmış ve bu ürünün güçlü sanayisini kurmuşlardır. Bermekoğulları Veziri El-Fadıl Bağdat'ta kâğıt imalathanesini tesis etti. Çin kökenli bu üretim kısa sürede gelişti ve daha sonra İspanya üzerinden Avrupa'ya geçti. Semerkant uzun süre boyunca kaliteli kâğıt hususunda dünyanın başkenti olarak kaldı.

Binbir gecenin büyüleyici şehri Bağdat'ı, bugünkü Irak topraklarına gelen Araplar kurdu. İçinde efsanevî halife Harun Reşit'in yaşadığı zamanda şehir 500 yıldan biraz fazla eski idi ve dünya kültür ve zenginliğin merkeziydi. Bazı tespitlere göre XI. asırda onun nüfusu iki milyondan fazla idi ve kuşkusuz zamanında dünyanın en büyük şehriydi. İslâm geleneğinin büyük halifesi olan Harun Reşit'ten bahsederken J. Rissler şöyle yazmaktadır:

Onun büyüklüğü yetenek ve ruh sahibi insanları adeta miknatis gibi başkente doğru çekmekteydi. Böylece o etrafında alışık olunmayan ve şair, hukukçu, hekim, dil bilimcisi, musiki erbabı ve sanatçılardan oluşan bir meclis toplamıştı. Harun Reşit'in sarayında olduğu gibi öylesine kaliteli aydınlarının toplandığı başka bir yere tarih tanıklık edememektedir. O ince kültür ve hoşgörünün zamanıydı. Halife Memun zamanında (Harun Reşit'in halefi) İslâm devleti topraklarında 11.000 Hristiyan kilisesi, yüzlerce sinagog ve zoroastra (ateşe tapanların tapınakları) mevcuttu... 1065 yılında Bağdat'ta kurulan Nizamiye Üniversitesi bütün büyük İslâm şehirlerindeki yüksekokullara numune olmuştur. Burada Kur'an-ı Kerim, Hadis, hukuk, Şafii mezhebinin özel hukuku, filoloji, edebiyat, coğrafya, tarih, etnografya, arkeoloji, astronomi, matematik, kimya, musiki ve geometri okutuluyordu... Kısa bir süre sonra yine Bağdat'ta Mustansiriyye ismi ile meşhur olan ve hukuk, pozitif bilimler, edebiyat ve sanatı okutan evrensel İslâmî bir merkez kuruldu. O uluslararası genel kültürü bakımından önemi olan, daha sonra batının da Paris Üniversitesinde dört Hristiyan milleti birleştirerek taklit edeceği gerçek bir organizasyondur. İlkokul ve ikinci dereceli okullarda (medreselerde) eğitim ücretsizdi. Ba-

zıları Mekke, Kahire, Bağdat veya Şam'ın yolunu tutup bu şehirlerdeki büyük âlimleri dinlemek için gidiyorlardı. Yolculuk esnasında her yerde ücretsiz kalacak yer, yemek ve ders bulabiliyorlardı. Tek kelimeyle XI. asırdan XII. asra kadar o zamana kadar görülmemiş bir şeyi görüyoruz: Kitaba karşı her tarafta ölçülemez bir arzu, âlimlerin hitabetiyle çınlayan binlerce cami, şiir ve felsefe tartışmaların yapıldığı binlerce emir sarayı, ilim peşinde olan coğrafyacı, tarihçi ve ilahiyatçının dolu olduğu yollar. Bu, İslâm tarihinin en önemli entelektüel devresidir.

Beş yüzyıl zarfında, 700 ile 1200 yılları arasında İslâm, medeniyetinin üstünlüğü sayesinde dünyaya hâkim olmuştu. “Marakeş'te halife En-Nasır İbn Rüşt (Averroes) ile Aristo ve Platon hakkında tartışırken o sıralarda batıda aristokrat kesimi okuma yazma bilmemekle övünüyordu”. Emevi sultanı mütefekkir Hâkim 400.000 ciltlik kütüphaneye sahip idi ve 400 yıl sonra “Bilgin” lakaplı Fransız kralı V. Şarl ancak bin adetten az fazla bir kitap sayısıyla övünebildi. 891. yılında Yakubi Bağdat'ta 100'den fazla kütüphane saymaktadır. “Bu devirde edebiyat ve sanata yardım etmeyecek birinin zengin olması düşünülemezdi”. (Rissler) Irak'ın küçük bir kasabası olan Nadife'de bulunan kütüphanenin içinde 40.000 cilt kitap, Hamalı Kürt prensi Ebu'l-Fidâ'nın şahsî kütüphanesinde 70.000 cilt, Güney Arabistan'da olan Resûlî Emir El-Muayyed'in kütüphanesinde 100.000 cilt, Maraga'da 400.000 cilt kitap bulunuyordu ve Rey'de bulunan kitapların tasnif edilmesi için 10 büyük katalog gerekiyordu. Fakat en kapsamlı kütüphane 6.500 cilt matematik ve 1.800 cilt felsefeden olmak üzere toplam 1.600.000 cilt kitaba sahip olan Kahire'deki El- Aziz'in kütüphanesidir. Buhara'da bulunan kütüphaneye gelince meşhur İbn Sina burada “dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan” kitaplar gördüğünü söyler.

İslâm İspanyası büyük hükümdarı olan I. Abdurrahman hakkında görüşünü ifade eden Rissler, onun batı hilafetinde bulunan çeşitli etnik grupları (Araplar, Berberler, Numidyalılar, İspanyollar) manevi birlik içinde birleştirmeye çalıştığını söyler ve şöyle devam eder:

Bu hedef, sonraki birkaç asırda İspanya'yı medeniyetin zirvesine taşıyacak hareketin temeli idi. 788. yılında, I. Abdurrahman vefat ettiğinde, Müslüman-İspanyol şiir, sanat ve tekniği göz alıcı parlaklığıyla batıyı aydınlatmaya başlamıştı.

Hollandalı bilim adamı Dozy, Avrupa'da okur-yazarlık sadece kilisenin sayılı adamlarının tekelinde iken İslâmî dönem Endülüs'ünde yaşayan nüfusun hemen hemen tamamının okuma yazma bildiğini ifade eder.

Bu parlak kültürün çekiciliğinden etkilenen bütün Hristiyan Avrupa'dan çok sayıda gönül adamı ve başkaları Kurtuba, Toledo ve Sevilla'daki İslâm Üniversitelerinin derslerine katılmak üzere akın ediyordu.

Ziraat her yerde yüksek seviyede ve bilimin güçlü etkisinde bulunmaktaydı. Bu konuda daha fazla söyleme imkânımız olmadığından elimizde bulunan bilgilere dayanarak bazı tespitlerle yetineceğiz:

İslâm Devleti'nin her vilayetinde sulama sisteminden sorumlu devlet memuru bulunmaktaydı... XI. asırda Sevilla'da ortaya çıkan tartışma 50'den fazla meyvenin üretiminin nasıl yapıldığını, bazı bitki hastalıklarının tedavisi ile alakalı olarak bazı yöntemlerini açıklamaktadır... İran'da ipek kozasının üretimi gerçek bilim seviyesine yükseltilmişti. Buna bağlı olarak İran, hemen hemen bir asır boyunca Avrupa'nın ipek ihtiyacını karşılamaktaydı. İdrisî, eczacılık bilimi bakımından önemli olan 360 bitkiyi tarif etmiş, Sevilla'lı Ebu Abbas ise kendini deniz altındaki florayı araştırmaya vermişti. (lakabı En- Nebatî idi). 1190 yılında yine Sevilla'lı olan İbn el-Avvan, bitki, meyve, gübre çeşitlerini açıklayan Kitabul- Fellâh (Çiftçinin Kitabı)'ı yayınlarak meşhur oldu. Bu ziraat uzmanı, ziraat bilim hakkında ortaçağın büyük öğretmeni sayılabilir. Bugünkü ziraatın olağanüstü gelişmiş olması, İspanya'nın Arap medeniyetine borçlu olduğu kalıcı faydalarından bir tanesidir.

Bunu ifade eden Rissler sonuç olarak şunları söyler:

Nimet ve bolluk Nil, Dicle ve Fırat vadilerinde, İran ve Suriye yaylarında, büyük şehirlerin atölyelerinde ve limanlarında hâkim idi.

Temizlik ve tıp muazzam ilerleme gösterdi. Onların gelişmesi bizim için son derece önemlidir. Çünkü şüphesiz bu durum İslâm'ın emirleri ile doğrudan alakalıdır. Temizlik ve tıp hakkında söylenen hadislerin sayısı 300'den fazladır ve Allah Resulünün Tıbbı adında özel bir mecmuada toplanmıştır. Bunun sonucu olarak İslâm'ın ulaştığı her yerde su yolları, hamam ve hastanelere yönelik özel bir ilgi görmekteyiz. Bu devlet idaresinin kamu görevi idi. 850. yılında İslâm devletinde 34 büyük hastane mevcuttu. Onlardan birinin tarifinde (Şam'daki “Bimaristan”), onun, devletin cömert desteği ile faaliyet gösterdiğini, iyi donanımına sahip olduğunu, zengin olsun fakir olsun bütün vatandaşlara kapılarının açık olduğunu ve 24 hekime sahip olduğunu görüyoruz. Meşhur tıp tarihçisi Neugebauer diyor ki:

Ortaçağ seyyahlarının hepsi -ki çok sayıdadırlar- doğudaki hastane kurumlarıyla alakalı olan imrendirici düşüncelerinde hemfikirdirler. Hastane organizasyonu İslâm kültürünün en güzel icadıdır. Saraybosna su şebekesine Viyana'dan 378, Londra'dan ise 148 yıl evvel kavuştu! Yaygın bir uygulama olarak halka açık hamamlar İslâm'ın özelliğidir ve en fakir de olsa her evde bir banyonun (veya o maksada yönelik ayrılan bir bölüm) bulundurulmasıyla sistematik şahsî temizlik hadisesi rutin bir şeydi. Kıyaslamak için, XX. asrın ikinci yarısında “sokaklarında pislik, çöp, ucuz alkol kokusu ve fuhşun hâkim olduğu” New York mahallesi olan Harlem'i örnek olarak almak zorunda değiliz, Paris'i alalım. 1965 yılında yayınlanan İtalyan gazetesi Corriere della Sera'nın bir haberini nakletmekle zorlanıyorum çünkü neredeyse inanılmaz bir şeydir: “Paris'teki evlerin %66'sı ve eğer sadece şehir merkezi hakkında konuşacak olursak o zaman evlerin tam tamına %80'inin banyosu yoktur”. Paris nüfusunun %10'u Voltaire'nin “bütün Parislilerin su şebekesine kavuşmalı” dileğinin gerçekleşmesini beklemektedir.

773 yılında El-Mansûr, milattan evvel 425. yılında Sanskritçe olarak yazılmış olan astronomi ile alakalı bazı metinlerin tercümesini istemiştir. Muhtemelen İbrahim ez-Zerkali'nin eseri olan

ve gezegenlerin hareketleri ile alakalı olan meşhur Toledo tabloları, uzun zaman boyunca Avrupa astronomisinin temeli idi.

El-Bitruyi, o teori sayesinde Ptolomey'in gök cisimlerinin hareketini yorumladığı episikl ve aksantriklik teorisini devre dışı bırakarak Kopernik'e yolunu açmış oldu, (Batıda daha çok şair olarak bilinen) Ömer Hayyam'ın ilim araştırmaları ise, bugün kullandığımız Gregoryen takviminden de daha doğru olan takvimin bulunmasını mümkün kıldı. (Hayyam takvimi 5.000 yılda bir gün hata yaparken, gregoryen takviminde bu hata 3.300 yılda bir gündür). İspanyol Müslüman ilim adamı ve optik hakkındaki kitabın yazarı olan İbn Heysem (Batıda Alhazen)'in bu husustaki çalışmaları Avrupalı araştırmacı Bacon ve Kepler'in çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Avrupalı matematikçi Chasles (XIX. asır) Alhazen'in çalışmalarını "optik alanındaki bilgilerimizin özü ve temeli" olarak değerlendirmekte, astronom Bigourdain o çalışmalar hakkında şunu söyler:

Onlar (Alhazen'in çalışmaları) Ptolomey teorilerinden çok üstündür.

Arap astronomisi hakkındaki Sedillot'un genel düşüncesi şöyledir:

Onuncu asrın sonunda Bağdat astronomi okulu teleskop ve lens yardımı olmaksızın ulaşılabilecek bilimin en son hudutlarına ulaşmıştır.

Arap şiirinin tesiri, batı edebiyatının ilk büyük şiiri olan Roland Hakkında Şiir (yaklaşık 1080 yılında) de açıkça görülmektedir, tıpkı onun Boccacci, Chaucer, Tennyson ve Browning'e olan tesirinin tartışılmazlığı gibi. İlahi Komediya şairi Dante İslâm kaynaklı güçlü tesir altında idi.

Bir yazar diyor ki:

Bu ölümsüz şiir, gök ve cehennem yollarındaki gizemli yolculuğunu tarif eden bölümlerinde Arap tarifleriyle doludur.

Bazı yazarlar (Baruh Kalmi) bu tesiri doğrudan Kur'an-ı Kerim'deki İsrâ olayına ve Miraç hadisesine bağlamaktadırlar, diğerleri ise Arap edebiyatına ve özellikle de Arap felsefeci ve mutasavvıf olan XII. asırda yaşamış İbn Arabi'ye bağlamaktadırlar (J.Rissler). Don Kişot hakkındaki fikir aslında Arap kaynaklıdır. (Cervantes uzun zaman boyunca Cezayir'de esir olarak yaşamış, kendisi de bu eserini ilk olarak Arapça yazdığını söylemiştir) Tıpkı Daniel Defoe'nin Robinson Crouse adlı eserinin Arap felsefe yazarı olan İbn Tufeyl'in Hayy Bin Yakzan eserinden ilham aldığı gibi.

Herkesin kendi içinde ve kendisi için: "İslâm bir halkın güçlerini uyutuyor mu?" sorusuna cevap verebilmesi için kaçınılmaz olan bu "gerçeklerin vurucu dozu" için okuyucudan özür dilemek zorundayım. Bir zamanlar ilham ve eylem aşıl原因, şehirleri ve devletleri kuran İslâm'ın buna aykırı olacak bir netice vermesini kabul etmek mümkün müdür?

Ayrıca, İslâm medeniyetinin sonuçları ile alakalı olarak verdiğimiz tasvirin parçalı ve nâtamam olduğunu hatırlatmak gerekir.

Onlarca parlak isimlerle kendini ifade edebilecek İslâm felsefesi burada zikredilmiş değildir. İslâm felsefesi tarihinin en kısa bir tasviri bile birkaç cildi gerektirir (örneğin Les penseurs de l'İslâm/ İslâm Mütefekkirleri, Fransızca olan bu eser 10 cilttir). Yine, inci kolyenin sadece iki sonu olan Hindistan'daki azametli Taç Mahal ve İspanya'daki sevimli Elhamra'nın da olduğu İslâm mimarisi de zikredilmiş değildir. Belirli hedefi göz önünde tutarak biz, İslâm medeniyeti fenomeni ile alakalı olan muazzam sayıdaki verilerden, tıpkı bir jeologun önünde bulunan muazzam büyüklükteki toprakla alakalı olarak bir avuç kum veya kaya parçası aldığı gibi sadece az sayıda, sıralamaya tabi tutmadan ve en üstte bulunanlardan bir kısmını değerlendirdik.

Şimdi birçok kimse haklı olarak şu soruyu soracaktır:

Böylesine tarihi gerçekler varken İslâm'ın fanatizm, cehalet ve zulüm dini olarak tanıtıldığı yalan ve yaygın efsane nasıl devamlı gündemde tutulabildi?

İslâm hakkında ortaçağda yaratılan ve gerçekle alakası olmayan tasavvur, eskiden olduğu gibi bugün de Avrupa'da bulunan çeşitli ideolojik ve siyasi güçlerin menfaatlerinin lehinde olan bir durumdur. Bu güçler bütün diğer meseleler konusunda birbiriyle kavgalı oldukları halde, İslâm ve Müslümanlara zarar vermek gerektiğinde her zaman hemfikirdirler. Sözde “ilerici unsurlar”ın ayrı, kilisenin ayrı sebepleri vardı ve emperyal devletler doğuya yönelik kendi işgal ve yağma seferlerini burada, barbarlar arasında medenileştirme misyonu olarak gösterebiliyorlardı. Bütün bunlara da yeni neslin tarih bilgisinin neredeyse sıfır olduğu hakikati yardımcı olmuş ve gerileme dönemindeki Müslüman şehirlerin sefalet ve pislik görüntüleri gerektiği şekilde bu yalancı tiyatroyu desteklemiştir. Tabî ki aynı sonucu denenmiş metot olan yarı gerçekleri kullanarak da elde etmek mümkündür. Bu metodun içeriği İslâm geçmişi ve bugününde, her gün, titiz bir şekilde ve devamlı olarak bütün olumsuz hadiseleri tescil etmek ve ısrarla tekrarlamak, olumlu hadiseleri ise sistematik olarak görmezden gelmekten ibarettir. İşte, bu “suskunluk ihaneti”nin bir tespiti olarak İslâm'ın bilim düşüncesinde yaptığı katkılarla alakalı bir örnek gösterelim.

Matematiğin tarihsel gelişimi içinde az da olsa ciddi bir değerlendirme, Müslümanların bu bilime yaptıkları katkılar olmaksızın tasavvur dahi edilemez. Ancak öyle “becerikli” (!) tarihçiler oldu ki bu imkânsız görülen olayı başarıyorlardı. Onlar, 1000 yıldan fazla bir zaman dilimini şaka yapar gibi atlayarak, Öklid'den doğrudan Avrupa matematiğinin başlangıcına geçiyorlar. Ciddi olmayan okuyucu bu “ölümcül atlayışın” farkına bile varmaz, varsa bile daha evvelden ortaçağın sözde boşluğuna hazırlandığı için buna çok önem de vermemektedir. O tip okuyucular, ortaçağın İspanya'dan Hindistan'a kadar olan geniş bölgelerde öyle boş olmadığını bilmez. Hakikatte ise matematik gelişmesinde kocaman bir devir atlanmıştır. Zira İslâm matematikçisi İbn Ahmet (kullanılmasını İlmin Anahtarları adlı eserinde önerdiği) sıfır rakamını keşfetti. Bu keşfin devrimci önemini sadece bu hususta tam anlamıyla bilgili olan bir okuyucu değerlendirebilir. İbn Musa'nın İntegrasyon ve Birlik Hesabı adlı eseri Gerard de

Cremona tarafından XII. asırda Latinceye tercüme edilmiş ve bu eser batı üniversitelerinde XVI. asra kadar temel eser olarak okutulmaktaydı. Daha evvel zikredilen Ömer Hayyam Öklid'in geometri ile alakalı tezlerine yönelik meşhur eleştirilerini yayınlamış, onun (Hayyam'ın) ortaya koyduğu metre-küp ölçümleri ise tüm ortaçağ matematiğinin en üst seviyesi olarak değerlendirilmektedir. Ebu Abdullah el-Battânî (batıda Albatégius adıyla bilinen zat, X. yüzyıl) çağdaş trigonometrinin hakiki yaratıcısı olarak değerlendirilmekte ve onun bu mada ortaya koyduğu ilişkiler aynı formda bugün dahî kullanılmaktadır. Batı, sinus, kosinus, tanjant, kotanjant, binom, küre trigonometrisi kavramlarını Araplara borçludur. İlk sinus tablolarını 1229 yılı civarında Hasan el-Marakeşî yaptı. J. Rissler; “Onlar Yunanlılar değil, bizim Rönesans'ın hocaları olan Araplardı”, demektedir.

Bu hemen hemen aynı olan çok sayıda örneğin sadece bir tanesidir. Ancak bizim kendi geçmişimiz üzerine hakkımız var ve kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve nereye gitmemiz gerektiğini bilmemiz için ona götüreceğiz yolu da açmak zorundayız. Bu tarihî perspektif, insanlığın gerek siyasî gerekse kültür tarihinde Müslümanların uzun zaman boyunca nasıl etken (aktif) bir katılımcı olduklarını ve bizim gerileme devrinin aslında ne kadar kısa olduğunu göstermektedir. Çünkü İslâmî gerilemenin en alçak noktası olan, 1918 yılının bir sonbahar gününde ortaya çıkan ve hiçbir Müslüman ülkesinin bağımsız olmadığı gerçeği artık büyük ölçüde geçmişe aittir ve umuyoruz ki bununla beraber esir, fakir ve cahil olmanın Müslüman demek olduğu düşüncesi de artık geçmişte kalmış olsun. Müslüman dünyasının bütün taraflarında uyanış işaretleri ve yeni iradenin ortaya çıkışı görülmektedir. Bir şey hareket etti ve hareket eden o şey artık durdurulamaz. Bütün bunlar henüz yeniden doğuş değildir ancak bu yeniden doğuşun emin bir vaadidir.

III.

Bizim başta sorduğumuz “İslâm halklarının gerilemesinden dolayı sorumlu olan İslâm mıdır?” sorusu artık galiba ters olarak karşımıza çıkmaktadır: Söz konusu gerilemenin sebebi şahsî ve toplumsal hayattan İslâm'ın dışlanması olmasın? Bu soru, bizi, bu makale başında ortaya konulan ikinci şartı değerlendirmemize sevk etmekte: Müslümanlar İslâm'ı hiç takip etmekte midirler?

İslâm zulme karşı direniş ve cesaret ister. Şura Suresinin 39. Ayetine göre zulme boyun eğen kimselerin Müslüman olamayacağı hükmü çıkarılabilir. Yani buna kesin olarak Kur'an davet eder ve bununla alakalı İslâm geçmişinde binlerce örnek vardır. Ancak Müslüman toplum ödlekle ve yerli veya yabancı olsun iktidar sahiplerine yağcılık yapan kimselerle doludur. Moğolların hazırladığı mezbahaneye sakin, direniş göstermeden ve koyun sürüsü gibi yürüyen Bağdat'ın binlerce vatandaşı (ve sadece onlar değil) kesin olarak artık Müslüman değillerdi.

İslâm alkolü yasaklamıştır. Fakat o arkasında aile ve sosyal alanlarda yıkım bırakarak birçok

Müslüman ülkesinde üretilmekte ve içilmektedir.

İslâm bütün Müslümanların kardeşliğini farz kıldı fakat Müslümanlar birlik değiller, hatta başkalarının hesabına aralarında savaş yapmaktadırlar.

İslâm kadına, insan şerefi, yüksek derecede bağımsızlık ve bazı konularda tam eşitlik tanımıştır. İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman kadınlar kocaları savaşa giderken arkalarına gitmez ve onlara çığlık atarak cesaret verici hareketlerde bulunmaz mıydı? (Mesela 634 yılında Heraklius'a karşı kesin zafer olan Yermuk savaşında). Dünyanın en eski üniversitesi Fas'ta bulunan Kayravan Üniversitesi (1960 yılında bu üniversitenin 1100. yıldönümü kutlandı) iki Müslüman kadının vakfidir. Buna karşın bazı Müslüman ülkelerindeki Müslüman kadının durumu, kadını ezme ve ona baskı örnekleri adeta okul misali oldular.

İslâm toprağın topluma, yani bütün Müslümanlara ait olduğunu ilan etmiştir. Ancak muktedir azınlığın, milyonlarca köylüyü topraksız bırakarak en büyük payı kendisine gasbettiği görülür. Irak'ta, toprak reformunun yapıldığı 1958 yılından evvel, 22 milyon dönüm işlenebilir topraktan 18 milyonu veya %82'si 3.619 adet büyük toprak sahiplerinin elinde kaldı. Aynı zamanda 1,4 milyon köylü tamamen topraksız kaldı. Benzer durum diğer birçok Müslüman ülkesinde de söz konusu idi. İslâm “Müslümanlar kardeştir” diyor, fakat büyük toprak sahipleri ile köylülerin kardeş olmadıkları bir gerçektir. İslâm, hakiki olarak uygulanması halinde sosyal farklılıklarının devamlı azalmasına sebep olan, zenginlerin malında fakirlere ait bir kısmının bulunduğu kuralını söyler. Ancak, birçok Müslüman şehir, aynı zamanda azgın savurganlık ve sınırsız sefalet örneklerini sergilerler. İslâm komşusu açken tok uyuyan kimse Müslüman değildir demektedir. Bazı istatistiklere göre bazı Müslüman ülkelerinde sürekli olarak beslenmeye muhtaç olan insanların sayısı bazen nüfusun %20'sine yükselmektedir. Aynı zamanda onların din “kardeşleri” ipek ve atlardan yapma yataklarında huzurlu olarak uyumaktadırlar ve en azından vicdan rahatsızlığı dolayısıyla uykusuzluk çekmemektedirler.

İslâm halifeyi ortaya çıkardı ve o krallardan da üstün olan bir krala dönüştü. İlk halifeler olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, haremle kuran ve hizmetçilerle sarayların kalın duvarlar arkasında kapanan ve cihat yerine yağma seferleri tasarlayan ve icra eden “haleflerine” nasıl hükmederlerdi kendiniz tasavvur etmeye çalışın. Halife Ömer'in Kufe valisine gönderdiği mektup (ki bu vali birçok Müslüman hükümdarı hatırlatmaktadır) onların hakkında varacağı hükmü ile alakalı olarak hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır (bu mektubun bir kısmını Dünya Tarihi adlı eserinde H.G. Wels nakletmektedir). Fakat halklar layık oldukları iktidarlara sahip olurlar. Bazı İslâm ülkelerinde iktidar sahibi olan çeşitli kral ve emirler veya satın alınmış siviller halkın içinde “bir şeyin çürük” olduğunun emin bir işaretidir. Çünkü şans sadece cesurları takip eder ve yalnızca iyi ve sağlıklı halklar iyi hükümet sahibi olma “şansına” sahiptir.

Hz. Muhammed (s) demiştir ki: “Üç hâkimden en az ikisi cehennemi hak ediyor.” Bu iktidar ile alakalı genel bir tavidir. Her iktidar insanları bozar ve bu bozgunluğun yıkıcı etkisine

ancak sadece Allah'a iman ve ahlâkî değerlerin sürekli canlı tutulması faaliyeti karşı durabilir. Halk ise cehennemi hak eden o iki hâkimi tanıyacaktı ve onlardan en kısa zamanda kurtulabilecek şartlara sahip olması gerekir. İslâm batıl inançlara karşı çıkmış ve onu bir çırpıda o zamanki dünyanın geniş alanından temizlemiştir. O din ile batıl inanç arasında açık bir çizgi çizmiştir. Fakat batıl inanç birçok Müslümanın ruh ve evinde rahat sığınma bulmuştur, daha sonra ise çeşitli muskalar şeklinde vb. tam bir din ticaretine dönüşmüştür. Eğer din batıl inancı yok edemezse batıl inanç dini yok edecektir. Hz. Muhammed (s) zor savaş günlerinde Müslümanların cehaletten kurtulmaları için gayret sarf etmiştir (esir düşman belli sayıda Müslümanı okuma-yazmayı öğretirse serbest kalabiliyordu). İlk Müslümanlar, pagan kültürün eserleri olduklarından sıkıntı duymaksızın Latince ve Yunancadan kütüphaneler dolusu kitabı tercüme etmeye başladılar çünkü "ilim Müslümanın yitiğidir ve buldukları yerden almalıdır" (Hz. Muhammed). Burada ise sözde bir İslâm hükümdarı neredeyse İslâm adına ülkesinde eğitimi sınırlandırmaktadır. O İslâma cehalet yoluyla hizmet etmek istiyor.

Eğitimin bu korkunç sınırlandırma fikrini bir tarafa bırakarak, İslâm ülkelerin çoğunda eğitime çok az para –ortalama milli gelirin %1'i ayrılmaktadır ve var olan farkın az-çok anlaşılabilir bir sürede kapatılabilmesi için bu miktar 4-5 katına çıkarılmalıdır (iki tespit UNESCO'nun verdiği ve genelde Müslümanların yaşadığı ülkeleri ilgilendiren 1964 yılında yayınlanan bir tespittir).

İslâm, Allah'a iman, namaz, cemaat, oruç ve hac vasıtasıyla, içinde insanların beraberce mücadele ettiği, acı ve mutluluk çektiği ve belki bütün insanların zenginliği ülküsü, ulaşılmaz fakat ısrarla meyil duyulduğu bir hedefi olan dayanışma toplumunu yaratmak istedi. Ancak bugün (daha doğrusu kısa bir süre önce) Müslüman ülkelerin çoğundaki reel ve halihazırda gerçek resmi, onun fakir köylü, kendi kendini adlandırmış zenginler ve kendi ülkelerinde yabancı olmuş olan soysuz aydınlardan ibarettir. Bununla beraber fakir ve cahil köylü İslâm'ı (belki anlamadığı halde) seviyor, zengin ikiyüzlü olarak İslâm'a olan teslimiyeti ifade ediyor, aydın ise ona karşı kayıtsız kalıyordu. Hz. Muhammed ise "İki şeyden tiksiniyorum; abid cahilden ve amel etmeyen âlimden" diyordu. Ey Allah'ın Resulü, senin tiksineceğin daha çok şey var, hatta bir yabancı bile şu çığılığı atmak zorunda hissetmiş kendini: "Eğer Allah'ın Resulü şimdi mezarından kalkıp takipçilerinin kendi dini ile neler yaptıklarını görse mutlaka çok kızar ve buna katılanları lanetlerdi". (İkinci Dünya Savaşı arifesinde yayınlanan İslâm Dünyasının Bugünü adlı eserinde Lothrop Stodard).

Birkaç sene evvel Pakistan'da, Pakistan toplumunu sıkıntıya sokan bazı sosyal kötülüklerin kökünü kazımak maksadıyla öneri sunacak bir komisyon çalışmalarını sürdürüyordu. Hedefe alkol, fuhuş, faiz (tefecilik) ve Pakistan toplumunu büyük maddi ve manevi zarara sokan bazı gayr-i İslâmî âdetler konu. Daha sonra basın, bunu protesto etmek maksadıyla Karaçi'deki genelev sahipleri orada çalışan kadınlarla birlikte, herhalde kendini İslâm Devleti olarak ilan eden bir ülkede beraber yaşama hakkını talep ederek, gerçek küçük protesto mitingleri düzenlediklerini duyurdu. Ve böyle sırayla devam edilebilir.

İslâm halklarının yakın gerçeğinin resmi belki tam değil, fakat yeterince sıkıntı vericidir. Onları yıkacak kimselere adeta yalvaran bu acı şeyleri sayma işi sonsuza dek uzatılabilir. Her şeye rağmen İslâm'a inananlara bir teselli kaldı: Bu durum İslâm'ın uygulandığından değil onun dışlanmasından kaynaklanmaktadır. Onun varlığından değil, yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu teselli ise şu mantığı devreye sokar: İslâm'ın yokluğu gerileme ve keşmekeş durumuna getirdiyse eğer, İslâm'ın dönüşü, İslâm halklarının hayatında yeni bir ruh ve daha aydınlık bir dönem getirebilir mi? Bu soru ne zaman sorulursa bir başka soruyu da beraberinde getirir. İslâm'ın çağdaşlığı, onun hayatın yeni ve değişmiş şartlarında hareket ettirme, heyecanlandırma ve liderlik yapma yeteneğine sahip olup olmadığı sorunu. Çünkü çok sık sık duyuyorsunuz: Bugün atom zamanıdır, İslâm eski bir zamana uygundu ve o zaman içinde ilerleme sayılırdı vs. Bu sözde “atomik bakış” bu tip konuşmaların sıkça başvurulan bir gerekçesidir.

İslâm'ın çağdaşlığı hakkında yapılacak bir tartışma genellenemez. İslâm'ın yaşanmış ve bitmiş mi, yoksa çağdaş mı olduğu sorusu onun emrettiği ve yasakladığı şeylerin sorusudur. Mesela İslâm'ın alkol yasağı ve temizlik emrinin çağdışı olup olmadığı veya onun temel kavramlarının tarihî gelişmenin yol aldığı akımın dışında kalıp kalmadığı sorulabilir.

İslâm'ın temel kavramlarını zikrettiğinizde insanların çoğu onun temel beş farzını, daha çok İslâm'ın beş şartı olarak bilenenleri akla getirir. Bu sebeple sözde atom çağında, onların çağdaşlığını ana hatlarıyla bir değerlendirelim.

İslâm'ın ilk şartı Allah'a imandır. Atom çağında dine kuşkuyla bakanlara, yeniçağın en otoriter habercisi olan Albert Einstein'ın Allah'a inandığını hatırlatırız. Mesela o, insanlık için tüm önemiyle birlikte, fizik ve evren konusunda bütün bildiklerinin Allah'a iman hususuyla bağdaşmadığını düşünmemişti... Konuyla alakalı onun bir beyanı şöyledir: “Her dinin özünde, hiçbir zaman tamamıyla anlaşılması mümkün olmayan, bizim yeteneklerimizin ancak onu en basit şekilde kavrayabildiği fakat kendini en yüksek hikmet ve parlak güzellikle gösterdiği bir varlığın mevhumu ve duygusu vardır. Bu manada ben çok dindar bir insanım. Ebedî hayatın gizemini kabul etmekle, var olan dünyanın mucizevî mimari yapısını anlamak ve hissetmekle, doğada kendini gösteren aklın en ufak bir parçasını huşu içinde anlamaya çalışmakla yetiniyorum.” Yani din tarihin başlangıcına ait, ateizm ise atom çağına has bir şey değildir. Din ve ateizm bütün zamanlarda eşit olarak bulunuyorlardı.

Namaz sadece dua, ibadet değildir. O, eskiden disiplin, birlik ve dayanışma okuluydu ve yeniden bu olmalıdır. O, temizlik, çalışma, birlikteliktir. Pagan İran'ın kaderini tayin eden Kadisiye Savaşı öncesinde, uzakta, düz ve sıkışarak namaz kılan Müslüman askerlerini görünce Farslı komutan yanındakilere şöyle demiştir: “İşte, tatbikattaki Ömer'in askerleri.”

İslâm orucu, hedefleri çeşitli olan ağır bir alıştırmadır. Bir çeşit ibadet olmakla beraber onun, mutlaka pedagojik, tıbbî ve sosyal önemi vardır. İslâm toplumu onu hiçbir zaman, her bireyin şahsî meselesi olarak görmedi ve bu farzın yerine getirilmemesine sert tepki gösterirdi. Toplum oruç tutulmamasını orucun hizmet etmesi gereken iç kohezyonun (birbirine bağlı

olma) ihlali olarak düşünmüştür. O aynı zamanda zekat (fakirlere verilen vergi) için psikolojik bir hazırlıktır çünkü aç olmanın ne demek olduğunu bilmeyen Müslüman yoktur. Halbuki birçok insan bu duygunun ne demek olduğunu kavramadan yaşar ve ölür.

Zekât sadaka değil, daha çok fakirlere verilmesi mecbur olan bir çeşit vergidir. Zekât prensibi, sadece sefaleti ortadan kaldırmak için değil, karşılıklı anlayış ve güvenin olmadığı, güven ve anlayışın en ağır sınava tabi tutulduğu yerler için henüz keşfedilmemiş fakat önemli imkânlar içermektedir.

Hac, insanların, dünyada hayata geçirilen en büyük ve benzersiz toplantısıdır. 1962 yılında, resmi verilere göre hacca 68 ülkeden 1.185.948 hacı katılmıştır. Bu benzersiz toplantının potansiyel manevî ve siyasî imkânları çok az, neredeyse hiç değerlendirilmemiştir. Hac, bu ayrışma zamanında insan ve halkların birbirine yakınlaşması ve tanınması bakımından güçlü bir etken olabilir. Hac'da hakim olan manzara eşitliktir. Aynı elbise ve aynı düşünceleri taşıyan, ortadan kaldırılabilecek her türlü farklılıklardan kurtulmuş olarak milyonlarca insan, her zaman rüya ve gerçek arasında bulunduğunu düşündüğümüz, işte insanlık kardeşliği ve eşitliğinin tekrarı mümkün olmayan görüntüsü. Veda haccında yaptığı büyük konuşmasında (632 yılı civarında) Hz. Muhammed dedi ki: “Ey insanlar, sizin tanrınız da birdir, babanız da! Hepiniz Âdem'den geliyorsunuz, Âdem ise topraktanır. Arab'ın Arap olmayanın üzerinde, zencinin beyazın üzerinde ve beyazın zencinin üzerinde hiçbir üstünlüğü yoktur. En iyiniz en çok iyilik yapanınızdır.” Allah'ın Resulü, insanlık eşitliğinin en yalın ve en samimi ifadesinin örneği, bizim yaşadığımız XX. asırda bile çok güncel olan büyük kelimelerini ifade etmek için daha iyi yer ve zaman tespit edebilir miydi?

Müslüman halkların kader anında, İslâm'ın bu ve benzer mesajlarının geçerliğini kaybetmiş olduğunu kabul etmelerinin imkânı yoktur. Onlar, insanlara ve halklara dün olduğu gibi bugün de lazımdır.

İslâm dünyasının her tarafında yeni iradenin ortaya çıktığı görülür, çünkü bugünkü hareket ve arayış, geçici yalpalamaya, sapmalara, yenilgilere ve başkalarının sebep oldukları diğer olaylara rağmen, çok uzun kriz ve gerileme dönemi uyku ve durgunluğundan başka her şeye benzemektedir.

İslâm düşüncesinin yol göstereceği ve İslâm ülkelerinin olağandışı doğal kaynaklarının da maddi kaynak vereceği bu irade, yaklaşan İslâmî yeniden doğuş günlerinde dünyayı bir daha kendine hayran bırakacaktır.

Bu yeniden doğuşa katılması için her Müslüman davetlidir.

(Eylül 1967)